

տեղնեւ, թէ Հեթում վախճանած է այս թուականէն յառաջ:

2. Ղ. Ալիշան (Սիսուան, էջ 371) կը գրէ թէ Հեթումիս կրնն էր Ֆիմի, Սիդոնի տիրոջ Պալիանի դուստրը եւ Ա. Հեթում թագաւորի դստեր Ֆիմիի թոռը:

Սիսուանի հեղինակը կը համարի դարձեալ, թէ Հեթում Դ.ի յաջորդած է «ի մարաջախտութեան՝ եղբայր իւր Սմբատ, տէր Պինակին եւ Ասիուուայ (1307ին) եւ մեռած յամի 1316 (էջ 85, 485): Ալիշանի աղբիւրներն են հոս Սմբատ (էջ 137) եւ Սիսի եւ Ատանայի ժողովներու գործերը (Պալճեան, Պատմութիւն, էջ 276 եւ 297), որոնք թոյլ չեն տար սակայն նման եղբակացութեան յանդիւլ:

2. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՍԿԵԻՌՈՒՅԻ ՎԵՆՔԸ* (1150—1200)

Յիշատակարան մը, որ գրուած է 1173 տարւոյն, Ներսէս Լամբրոնացւոյ հրամանով, կը պատմէ թէ Գագիկ Բ. թագաւորի նախարարներէն մէկը. Ապրիլարիպ, զնաց Յունաց Միքայէլ Կայսեր (հաւանորէն Միքայէլ է. 1076—1078): Եւ առաջարկեց անոր իր ծառայութիւնը: Կայսրը կը պարգևէ իրեն Կիլիկիայի իշխանութիւնը. մասնաւորապէս «ընծեռէ նմա զՏարսն քաղաք հանդերձ ընդ ձեռամբ անկեալ դրեկօք»: Հասնելով Տարսն, առաջին գործը կ'ընէ իր իշխանութեան տակ գտնուած Հայերու համար շինել եկեղեցիներ եւ վանքեր: Ապա ուշադրութիւն կը դարձնէ երկու անձատոյց բերդերու, Պապիւնօնի եւ Լամբրոնի, Տարսն լեռան ստորոտը եւ ի գլուխ Տարսնի, որոնք անձատոյց բարձունքներու վրայ կ'իջխէն շրջակայ գաւառներուն:

Ապրիլարիպ Պապիւնօնը պահէ իրեն. իսկ անասիկն Լամբրոն, ուր գեակած էր Պետրոս առաքեալին Մատն, «հանդերձ այլ եւս պատուական նշխարօք եւ մասամբք ի սրբոյ

Ստէչն, եւ դայլ եւս գանձս իւր» կը պարգևէ «միում ի հաւատարիմ իշխանաց իւրոց, որ կոչէր Աւշին զաւանս զաւտօք իւրովք»: Իսկ ինքը Ապրիլարիպ իր նիստն ունէր Տարսն քաղաքի մէջ (Յովսէփեան, Յիշատակարանք, Ա., 551—552. հմմտ. նաև Սամուէլ Ակեւուացւոյ տեղեկութիւնները, անդ, էջ 542—543):

Օշին մտաւ իր ազգատոհմով Լամբրոն, զոր գտաւ անհպելի եւ անառիկ «վասն յոյժ դժուարարնակ սահմանացն եւ առաւել ամբուրեան բերդին»: Բերդը երկար ժամանակէ ի վեր «ամայացեալ էր». զոր ձեռնարկեց նորողել ըստ կարի: «Պատրաստեաց նախ ի ծայր բերդիս հանգստարան սուրբ Պետրոսի նշխարացն» (անդ, 541—542):

Լամբրոնի մեծադորձ տէրն եղաւ Օշին Բ., պատուած Կայսեր կողմէ Սերաստոս տիտղոսով: «Սա շինեաց եկեղեցի մեծ եւ վայելուչ ի Լամբրոն բերդ եւ փոխեաց ի նմա զնշխարս Ս. Առաքելոյն Պետրոսի»: Ապա կատուց «գաստուածահարչ հոշակաւոր սուրբ ուխտս եւ զսուրբ Կաթողիկէ եկեղեցիս սուրբ Փրկիչ իւրով անձամբ աշխատեալ եւ մեծափափաքանօք կատարեալ: Բազմացոյց ի ամա եղբայրութիւնս եւ հանապաղ խնամս տանէլ առ սա հանդերձ բարեկարգ զուգակցան իւրով տիկնաց տիկին Շահանդխախ: Որ է տապանատուն ազգատոհմի իւրեանց»: Յիշատակարանս, որ գրուած է Լամբրոնացի Ներսէս քահանայի հրամանով, հաւանորէն 1173ին, չ'աւանդեր մեկի «հոշակաւոր սուրբ ուխտիս» անունը. բայց յետագայ Յիշատակագիրները կ'անուանեն զայն Սկեւոայ:

Օշին Սերաստոս, որ «մեծաւ փափաքանօք» շինած էր վանքս եւ եկեղեցիս, կրկու գիտաւորութիւն ունէր իր սրտին մէջ. Եկեղեցին պիտի ըլլար դամբանարան իր ազգատոհմին. եւ վանքը իրմէ ընծայ իր Սմբատ սրբուոյն, որ եկեղեցական կոչումին հետաժուտ էր: Իր վերջին կամքն էր ի մասին «նուիրելոյ սրբուոյն որ Աստուծոյ՝ կալ ի գլուխ սա յինքենէ շինեալ Եկեղեցւոյ սրբոյ եւ Վանիցս» (անդ, 544):

Գրեգոր Արեւելցի գրիչ, որ 1173/4ին այս տեղ կը գտնուէր, կ'անուանէ վանքս «իւր (Ներսէս քահանայի, նախկին Սմբատի) սեպհական անապատն ՍԿԵԻՌՈՒՅԻ անուն կոչեցեալ». ժամանակակից եկեղեցւոյանն էր Յակոբ (անդ, 446):

* Այս խորագրի տակ տրամադրած էր խմբագրութեան մեր աշխատակիցն Մեծ. Հ. Ռակեան ընդարձակ աշխատասիրութիւն մը: Խմբագրութիւնս պատշաճ համարեցաւ առ այժմ ներկայացնել Սկեւոայի վանքին 1150—1200 շրջանի պատմութիւնը, համաձայնեցնելով այն տուեալներուն, որով ձեռք բերուեցան Ն. Լամբրոնացւոյ կենսագրութեան ուսումնասիրութեան քննարկին: Խմբագրութիւն:

Դամբանարանին կը հային Կոստանդին գրչին տողերս. Ներսէս եւ Հեթում եղբարք «պայծառացուցանեն զայս աստուածաչէն Միարանութիւնս հանգստարան նախնեաց իւրեանց» (անդ, 564): Այս Հանգստարանը փոխադրուեցան անշուշտ Օշին Ա.ի եւ Հեթում Ա.ի ոսկրները. եւ հոն թաղուեցան Օշին Բ. եւ իր ընտանիքն ու սրբիք: Վերագոյն տեսանք «Գիրքն յիշատակի ննջեցելոց», որ 1167—1195 հոս թաղուածներու անունները կը յիշատակէր: Ներսէս քեռորդի Ն. Լամբրոնացւոյ 1205ին ակնարկելով Լամբրոնն ու Սկեւոայ կը գրէր. «յորում տեղուջ ծնունդ եւ սնունդ Սրբոյս (Ներսիսի). եւ յորոց միջի եւ այժմ դամբարանն սորա» (Սիւրմէան, Յուց. Եւրոպ. 43ր):

Սկեւոայ անունը առաջին անգամ 1173ին կը յիշուի: Այն անշուշտ հինաւուրց անունն էր այն տեղւոյն կամ ազարակին, որուն վրայ հիմնուած են Եկեղեցին եւ վանքը:

Սկեւոայ կը գտնուէր «մերձ» կամ «առնթեր» Լամբրոն բերդին: Տեղը չէ ճշդուած տակաւին: Հ. Ղ. Ալիշան, Սիսուան, 97, նկատի առնելով Յակոբ գրչի 1233ին գրած Աւետարանի յիշատակարանին տեղեքս. «գրեցաւ... յաշխարհիս Կիլիկիացոց, ի նահանգիս Տարսնօք, առ ստորոտով լեւինն Տորոսի, յանձատոյց դղեկիս Լամբրոն, ի փոքրիկ ազարակիս, որ Յոհաննի կոչի» (Յովսէփեան, անդ, 901), կ'ենթադրէ, թէ Սկեւոան «սա ազարակի անդ» եղած ըլլայ, բերդին հիւսիս արեւելեան կողմը: Եթէ այդ ազարակը վանքին մօտերը գտնուած ըլլար, գրիչը անտարակոյս պիտի յիշէր նաև Սկեւոան: Տէր-Ղազարեան, Բաղմավէպ, 1948, էջ 87—88, կը գրէ. «Սկեւոայ հիմնուած է... բերդին ստորոտը, բերդէն զատուած էր ձորով մը: Երկու եկեղեցիներ կը գտնուին հոն, Ս. Նշան եւ Ս. Փրկիչ»: Թէ ի՞նչ աղբիւրէ առած է այս յատակ ջուրը, ինձ անձանօթ է: Գիտեմ միայն, թէ ի Սկեւոայ Ս. Նշանի միայն մասունքը կը գտնուէր, առանց սեպհական եկեղեցւոյ:

Միակ եկեղեցին, որ կար հոն, Ս. Փրկիչ (նաև Ամենափրկիչ) կը կոչուէր: Այդ եկեղեցին շինած էր Օշին Բ. հաւանորէն 1154/5էն ետքը: Մինչ այն գոյութիւն ունէր Ս. Աստուածածնի տաճար մը. կը պատմէ Սամուէլ Ակեւուացի 1190ին, թէ Սմբատ-Ներսէս երբ

տակաւին ստեղծաց էր, հիւանդացաւ. «եւ բերաւ ի հաւատարիմ ծնողացն եւ ընծայեցաւ ամենօրհնեալ եւ միշտ փառաւորեալ Աստուածածնին ի տաճար անուան իւրոյ, որ ի վանքս Սկեւոայ առնթեր բերդիս» (Յովսէփեան, անդ, 543—544): Այս կը պատահէ 1154/5ին: ԺԲ. դարու յիշատակագիրները Ս. Փրկիչի կառուցուելէն ետքը այս տաճարի յիշատակութիւնը չեն ըներ: Բայց կ'երևայ թէ Ս. Փրկիչի մէջ կար Աստուածածնի խորան մը: Իսկ ԺԳ. դարուն գրչագիրները գրեթէ միարան կը կրկնեն. «ընդ հովանեաւ սուրբ եկեղեցւոյ որոյ անուն սուրբ Փրկիչ կոչի, եւ Մօր նորին Աստուածածնի եւ գերահոշակ կենսունակ սուրբ Նշանի»:

Հ. Ղ. Ալիշան, Սիսուան, 97, կը գրէ. «Այլ կրկին էին մենաստանքն (ի Սկեւոայ). մին բուն վանքն եւ միւս՝ անապատն. յառաջունն էր Ս. Աստուածածին եկեղեցի մեծ, զոր ասեն շինեալ Բ. Օշնի հօրն Ս. Ներսիսի»: Սիսուանի հեղինակին անձատշելի էին տակաւին այն երկու 1173ին գրուած յիշատակարանները, զորոնք յիշեցինք, եւ որոնք օշինաչէն եկեղեցին Ս. Փրկիչ կ'անուանէին: Նկատմամբ «անապատի» մը գոյութեան չունինք վկայ: Բայց «անապատ» կը կիրարկուի Սկեւոայի համար, բայց լոկ «վանք» իմաստով: Սկեւոայի համար ունինք արտայայտութիւններս ԺԲ. եւ ԺԳ. դարու գրչագիրներու բերանը. «Մեծանուն անապատն Սկեւոայ, Մեծ ժողովարանս Սկեւոայի, ի հոշակաւոր անապատս Սկեւոայ. յաստուածապահ Սրբարանս մեծի ուխտիս Սկեւոայի. ի սուրբ Մենաստանս Սկեւոայ. մեծ եւ հոշակաւոր սուրբ ուխտս Սկեւոայ» եւ այլն:

Սկեւոայի վանքէն զատ կար Գեմրոճգերի վանքը Լամբրոնի հովանաւորութեան տակ, որուն եկեղեցին Ս. Աստուածածին կը յորջորջուի եւ վանքը «Եղբայրանոց» կամ «Միարանակեաց վանք». Անապատ կոչեցեալ»: 1198ին ոմն գրիչ Ոսկերեանի ճառերը օրինակած է Ներսէս Լամբրոնացւոյ համար «յեղբայրանոցս որ ի գաւառիս Լամբրոնի, որ գեղջուկ բարբառով ի հին սովորութենէն եւ Գեմրոճգեր յորջորջի, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնիս եւ յառաջնորդութեան սրբասէր եւ հարազատ եղբարց Աւետաց եւ Յոհաննիս» (Յովսէփեան, անդ, 631—632): Իսկ 1205ին կը գրէ Լամբրոնացի Ներսէս քահանայ, թէ իր մօրեկոր Պատարագի Մեկ-

նութիւնը երկու դրէկ եւ երկու տեղ օրինակուած է. «Գրեցաւ սկիզբն գրոցս, որպէս յայտնի է որքանութիւն (որպիսութիւն) գրոցն այլայլութեամբ՝ ի ձեռն ուրումն եղօր Աւետեաց սրբասէր քահանայի ի Միաբանակեաց վանս Անապատ անուանելոյ. իսկ այն ի Սկիւռայն վերանայեալ, ձեռամբ ուրումն ի կլերիկոսաց սրբոյ եկեղեցւոյն՝ Չօրաւար անուանելոյ» (Միւրմէկան, Յուցակ Եւրոպ., էջ 48—49): Անտարակոյս Աւետիք գրիչ նոյն է Աւետեաց Հեա, եւ Անապատ կոչուած Միաբանակեաց (Միաբանակեցաց) վանքը նոյն Գեմրոճգեր կոչուած Եղբայրանոցի Հեա, որ կը գտնուէր Լամբրոնի գաւառի, բայց ոչ Սկիւռայի մէջ: Այս Անապատը Հաւանօրէն Ապրիլարիպի շինած վանքերէն մէկն է: Անհաւանական չէ, որ այս Եղբայրանոցը նոյն ըլլայ Սաղրուի Ս. Աստուածածին վանքի Հեա, ուր կ'առանձնանար Ներսէս, որուն տեղն կը նկարագրէ Սամուէլ Սկիւռայի այսպէս. «Կոչէր անապատն բնակութեան Աստուածածին Սաղրուի, ի հոսանս գետոյն Փեռակրայ եւ մերձ ի նմին տաճար սրբոյն Գէորգեայ, յորում անձուկ սենեկի ի գիշերի եւ ի առընջեան անհանգիստ էր յնթերցումն». «Եւ դարձեալ յառաջին իւր անապատն կոչեցեալ Սաղրու, յորում եւ դանձուկն ունէր սենեակ եւ գրաստարակ՝ հոգեւոր Հայրն իւր Յոհաննէս բնակեալ ի տեղւոջն: Եւ անդ հաւաքեալ զամեկայն աստուածալին դիրս՝ արգելաւ ի տեղւոջն սմաց ժամանակ» (Յովսէփեան, Յիշատակ. 545): Այդ անապատին մէջ կային եղբայրներ, Յովհաննու ստաջնորդութեան տակ, որոնց կը մեկնէր Սաղմոսեղը: Այս անապատը կ'անուանէ Ներսէս «անապատս Ս. Գէորգ, ի մէջ լեբինս Տարուսի ի գահ Կիլիկիոյ եւ ի սկիզբն Պամփիլեայ» (անդ, էջ 467 եւ 476): Անապատս, ուր սակայ կ'այցելէ Ներսէս, նոյն իսկ գրադարանը Հեաը կ'առնէր, Սկիւռայէն շատ Հեաու չ'երեւար:

Ապրիլարիպի շինութիւնն է նաեւ Միւրմէկ վանքը Ս. Աստուածածին եկեղեցիով, Պապեանի հովանոյն տակ եւ անոր իշխաններու գամբանարանը: 1198/9ին հոս էր Գրիգոր Արեւելցի, ուր ձեռնարկած էր գրել իր նշանաւոր Աւետարանը. զոր գրեցի կ'ըսէ. «յերկու հաշակաւոր ուխտս, որ առընթեր ամուր դղեկաց ի ստորոս լեբինս Տարուսի եւ ի գլուխ մայրաքաղաքին Տարսնի, սկզբնաւորեալ ի

մեծանուն անապատ Միւրմէկ, ընդ հովանեաւ սրբոյ Աստուածածնին, որ է գամբարան իշխանաց ամուր դղեկի Պապաուանի եւ կատարեալ առընթեր անապատ ամբողջ Լամբրուսի յաւթեան հոգեւոր ուխտ Սկիւռայ, առաջի սրբոյ եւ սքանչելագործ Նշանի եւ Փրկչին տաճարի» (Յովսէփեան, անդ, 618 եւ Ակիւնեան, Սկիւռայի Աւետարանը, էջ 8):

Օչին Բ. ի օրդին եւ ժամանգը՝ Հեթում Բ. սերաստոս նոր փայլ տուաւ Սկիւռայի եկեղեցւոյն, 1177—1180 տարիներու Հաւանօրէն, երբ Ներսէս Հոսովրայ կը գտնուէր: Կը գրէ Սամուէլ Սկիւռայի. «Ի սոյն Հեթում ամենապատիկ վայելչութեամբ շինեալ էր գտաճար աղօթից ի սուրբ ուխտս (Սկիւռայ) եւ նկարագրութեամբ պատկերաց զարդարեալ, յորում ընկալեալ զերեալ յանապատէ փեսայս (զարքեպիսկոպոսն Ներսէս, զեղբայրն իւր) զեղեցկացեալ աստուածային հանճարովս որպէս զուսին, պայծառացեալ դիտութեամբ որպէս զարեգակն եւ հիացուցանող վարուք եւ բանիւք (եւ) կացուցին յաջմէ սորա զըշխոյ սրբոյ տաճարիս զարդարեալ եւ պաճուճեալ: Եւ բազմեալ ի քահանայապետական յաթոնն ի տօնի Իսկուհւոյն եւ զխաղաղութիւն ժողովոյս եւ յարուցեալ կատարեաց զսքանչիլ խորհուրդ սրբոյ պատարալին» (Յովսէփեան, անդ, 546—547):

Ներսէս, որ խոյս կուտար մինչեւ այժմ առաջնորդական պաշտօնէ, յանձն առած էր Գրիգորիս կաթողիկոսի ստիպմունքի վրայ: Ան նստաւ վանքին առաջնորդական աթոռին վրայ. բարեկարգեց վանքն ալ, եկեղեցին ալ. միաժամանակ կը հովուէր Տարսնի թեմը:

Այսպէս պէտք է իմանալ Կիրակոս Գանձակեցիի տեղեքս. Ներսէս «չինեաց եկեղեցիս (!) հրաշագան ի վանքն որ կոչի Սկիւռայ, հուպ ի բերդն անապատ Լամբրոն. եւ կարգեաց զպաշտօն վանիցն ըստ օրինակի այլոց ազգաց՝ սարկաւազաւ եւ զպրոս եւ անձամկոյթ գլխաւ. զոր յորովք զսրովեն ի Հայոց» (էջ 63):

Սկիւռայ ներքուստ եւ արտաքուստ իր պայծառութեան մէջ էր, քանի Լամբրոնին աէրը Հեթում իր իշխանութեան մէջ էր եւ Ներսէս իր առաջնորդական աթոռին վրայ: 1198ին ի մար մտաւ Սկիւռայի արեգակը: Երեք տարի ետքը Լամբրոնի արծիւր թա-

կարգի մէջ ինկաւ: Անառիկն Լամբրոն գրաւուեցաւ Լեւոն թագաւորէն անարիւն (1201): Լամբրոնի առժիւր չբարձրացաւ իր բոյնը միւսանդամ: Գտա՞ն արդեօք իր աճիւնները հայրենի գամբարանին մէջ հանգիստ:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ

**ՆԵՐՍԷՍ ԼԵՄՐՐՈՆԵՑԻ
ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՐ ԳՐԵԿԵՆ ՎԵՍՏԻԿՆԵՐԸ**

Ա.

ՎԱՐՔԸ

1. ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

1. Սամուէլ Սկիւռացւոյ Յիշատակաւորանը: Սամուէլ Մերունի, որ Սկիւռայի վանականն էր, օրինակեց Ներսէս Լամբրոնացւոյ յանձնարարութեամբ անոր Սաղմոսաց Մեկնութիւնը սկզբնաւորէն. արտադրութիւնը աւարտած է 1190ին: Որպէս զի ծանօթացնէ ժամանակակից եւ ապագայ սերունդներու Մեկնութեան հեղինակը, խորհած է տալ անոր համառօտ կենսագրութիւնը Յիշատակաւորանին կից, որ մեզի պահուած է խորագրովս. «Պատմութիւն վարուց Ներսիսի կաթողիկոսի Երզնցոյ Սաղմոսիս քննողի» եւ սկզբնաւորութեամբս. «Ընդ նուագել թագաւորութեան եւ իշխանութեան Հայոց...»: Կը գտնուի ան Սաղմոսաց Մեկնութեան ձեռագիրներու վերջը, նաեւ անջատ անկէ: Հրատարակուած է. Արարատ, 1878, էջ 89—100: Ասկէ՝ Սամուէլ Անեցի, ժամանակագրութիւն. Վաղարշապատ 1893, էջ 224—243: Հայաստանում, Վենետիկ 1901, Մասն Բ., էջ 413—4 8: Աւելի խնամով՝ Յովսէփեան, Յիշատակարանը, Ա., 541—550:

2. Ներքողեան եւ յիշատակ սուրբ եւ երէցս երանեալ տիեզերալոյս հօրն մերոյ սրբոյն Ներսէսի ամենիմաստ վարդապետին եւ արհիպիսկոպոսին Տարսն քաղաքի: Այ. «Սուրբ եւ երջանիկ Հայրն մեր Ներսէս էր անուանական ծնողաց զաւակ...»:

Չեռագիրք. Վիեննա, Թ. 647, 101ա (1768): Վատիկան, Թ. 41, 189բ (ԺԸ.): 2-մաս, Թ. 300, 2ա (ԺԸ.):

Հրատարակուած՝ Հայաստանում, Բ., էջ 419—424:

Գրութիւնս պահուած է ուշ ժամանակի ձեռագիրներու մէջ. բայց գրուած է ընդ մէջ 1198—1204 տարիներու անձէ մը, որ Լամբրոնացւոյ կեանքին ի մօտոյ ծանօթ եղած է:

3. Գրիգոր Սկիւռացւոյ Ներքողեան ի սուրբն Ներսէս Լամբրոնացի: Սկ. «Բացում զդուշութեան եւ սակայ արթնութեան պէտք են...»: Գրիգոր Ներքողեանս յօրինած է 1204ին, Ներսէս Լամբրոնացւոյ քննողայն Ներսէս քահանայի խնդրանքով (էջմիածին, Թ. 990, Թղ. 745ա): Ան գիտէ թէ «ի մօտերմաց եւ ջերմագունից նախ քան զմեզ առ այս ձեռնարկեալ» (էջ 7). որով կ'ակնարկէ Սամուէլ Սկիւռացին եւ Անանունը:

Չեռագիրք. էջմիածին, Թ. 990, Թղ. 745ա: 1526, 878ա—904 (1294): 2682, 22ա (ԺԹ.): 2262, 25բ—35բ (ԺԴ. Իրեւ Նախերգանք): Վատիկան, Բորգ. 84, 381ա (1325. Tisserant, Յուց. 181): Երուսաղէմ, Թ. 146, էջ 582—623 (1551. Յուց. Բ. 10): Վիեննա, 166, 235ա (1250. վերջը պակասաւոր, տպ. 86, 16—90. Յուց. 477):

Հրատարակուած՝ Սոփիք Հայկականք, ԺԵ. (1854), 1—90:

4. Պատմութիւն եւ յիշատակ սուրբ եւ լուսաւոր վարդապետին եւ երջանիկ արքեպիսկոպոսին Ներսէսի Լամբրոնացւոյ: Սկ. «Սքանչելի Ներսէս կաթողիկոսն Տարսն քաղաքի, էր յաւուրս Լեւոնի Հայոց արքայի...»:

Հեղինակն է հաւանօրէն Կիրակոս Արեւելցի, որուն Յայտաւորքի մէջ կը գտնուի Հրատից Ը. եւ Յուլիս ԺԴ.: Ասկէ անցած Ոսկեփորիկներու:

Չեռագիրք՝ Կիպրոս, Նիկոսիա, Թ. 2, Թղ. 662ա: Վիեննա, Թ. 7, 705, 6բ (1403) եւ այլն:

Հրատարակուած՝ Յ. Տէրցեան, Պոսակցութիւնք Ս. Ներսէսի Լամբրոնացւոյ ընդ պատրիարքին Յունաց. Կ. Պոլիս 1861, էջ 105—110 (1302ին գրուած Ոսկեփորիկէ): Յայտաւորք Հայոց. Patrologia Orientalis, t. 21, p. 726—729:

5. Պաշտուր Սկիւռացւոյ Ողբ յարհեպիսկոպոսն Տարսնի ի Մեծն Ներսէս: Սկ. «Ամ գահ թողում, զամօթ մտանամ»: Տես վարը Հ. Ե. Պողոսեանի հրատարակութիւնը:

6. Վասն կենաց եւ կեցութեան եւ շնորհաց Ս. Ներսիսի Լամբրոնացւոյ: «Այս երանելի եւ բազմիմաստ...»: Հրատարակուած՝ Տար. Տեսութիւն